

ИВАН МИЈИЋ

САБЉА КРАЉА АЛЕКСАНДРА I КАРАЂОРЂЕВИЋА

Полазна тачка од које смо пошли приликом идентификације ове сабље, везује се за нашу сарадњу са Историјским музејом Србије на припреми тематске изложбе: "Топлички устанак 1917. године."¹ На једној од изложених слика био је краљ Александар I са репрезентативном сабљом.²

Бавећи се дугогодишњим колекционарством на формирању значајне збирке старог и трофејног оружја, формирао сам мањи фонд писане и фото грађе о предмету интересовања. Тако смо дошли до податка који је објављен у једном илустрованом листу, који доноси вест о набавци сабље за даривање престолонаследнику, регенту Александру.³

Под окриљем Народног музеја одржана је запажена изложба, на којој је била изложена и поменута сабља.⁴

Интересујући се даље за сва догађања везана за ову сабљу, дошли смо до следећих података:

За време рата 1941–1945. године, сабља је са другим драгоценостима краљевског Дома Карађорђевића, евидентирана од стране окупатора и склоњена у Бели двор на Дедињу.

По завршетку рата, на основу Наредбе Владе ФНР Југославије о конфискацији имовине чланова породице Карађорђевића од 2. августа 1947. године, имовина Карађорђевића подељена је на многобројне кориснике. Тако је сабља са другим предметима, одлуком Министарства културе ФНР Југославије предата "на чување" Народном музеју, без инвентарског протокола о томе. Предмети су смештени у два сандука са назнаком "бр. 23" и склоњени у археолошки депо.⁵

Све до недавно сабља је у Народном музеју била "заборављена",

-
- 1 Изложба "Топлички устанак 1917. године" била је постављена у Музеју "25. мај" (9. јул – 15. септембар 1992. године).
 - 2 Рад Џорџа Скота, 1924, из фонда Белог двора. Од 1929. године ова слика се налазила изнад кревета спаваће собе краља Александра I Карађорђевића. У књизи Ивана В. Квесића, *Његово Величанство Краљ Петар II*, Београд, 1937, стр. 156, уз снимак ове собе стоји текст: "Спаваћа соба Њ.В. Краља Петра II, која је до 1934. године, била спаваћа соба Витешког Краља Александра I Ујединитеља".
 - 3 *Илустровани лист*, бр. 16, Београд, 18–30. септембар 1920.
 - 4 Изложба "Тражили сте – погледајте", Народни музеј, Београд, 28. мај 1991 – 17. новембар 1992; аутор изложбе Никола Кусовац.
 - 5 Мирјана Живковић поводом ове изложбе у Народном музеју, *Политика*, 23. и 28–29. мај 1991.

пошто је владајући комунистички режим сматрао да тако треба (ове се односило и на све остале предмете који се везују за династију Карађорђевића). Занемарујући и анатемисујући нашу српску не тако давну прошлост, владајући режим је постигао да се мало тога успело сачувати.

У прилог томе доносимо један интересантан напис из штампе: "Идеолошке заблуде прошлих деценија оставиле су трагове и на културно – историјској баштини наших народа. Тога није било поштеђено ни имање краљевске лозе Карађорђевића на Опленцу, из чијих су вила, чак и путем синдикалних распродаја, нестали краљевски намештај, уметничке слике, предмети од племенитог метала, стакла и порцелана, богата библиотека и многе друге ствари од уметничке, културне и историјске вредности.

Невеселу судбину имале су, после рата и војне заставе из Првог српског устанка, Балканских ратова и Првог светског рата, са делом златних и сребрних венаца, које су се селиле из једног музеја у други. Многе од њих, као заставе пукова српске војске, музеји су добили у запуштеном стању и у последњем тренутку. Поједини спискови краљевских ствари имају 626 редних бројева. После рата, у појединим вилама на Опленцу затечено је мало сачуваних предмета,.....док се у цркви светог Ђорђа налазило 19 предмета од злата и сребра, 31 окна, 7 официрских сабљи краља Александра, 17 слика чланова краљевске породице. Ни један од ових предмета више није на Опленцу."⁶

Витешки краљ Александар I Ујединитељ, како је често ословљаван, веома се ретко у јавности појављивао у цивилном оделу. Самим тим, у духу ондашњих војних правила била је обавезна и сабља. Колико смо успели да сазнамо путем увида у фотографије или усменим казивањем, краљ Александар I поседовао је следеће сабље:

1. Сабља официра пешадије Кнежевине / Краљевине Србије...М. 1870–1920.

Са овом сабљом приказан је на фотографијама као подпоручник и престолонаследник, од 15. марта 1909. године.

Током Ослободилачких ратова Србије од 1912–1918. године, такође носи исту сабљу, док се вероватно задњи пут, са њом појављује на прослави двогодишњице уједињења 1920. године.

Веома је интересантан следећи текст: "...једне бескрајне баладе с молском мелодијом, о томе како је стари краљ Петар обилазио ровове за време колубарске битке:

Краљ Петар је устао из постеље једног јутра,
и рекао свом љубљеном сину, принцу Александру:
О храбри принче, син мој,
који тако добро водиш српску војску,
Швабе су прешле Крупањ –
њихове моћне хорде, као бујна Морава,
прошле су Ваљево...

6 "Како је похарано краљевско благо", ТАНЈУГ–ова вест у *Политици експрес*, 1. октобар 1990.

Ја ћу поћи у бој да победим или умрем!

Припаса му своју бритку сабљу...”⁷

2. Сабља официра коњице Краљевине Србије...М. 1895–1920.

Са овом сабљом појављује се свадикадшње, када и у униформи.

3. Сабља официра војске Краљевине СХС / Краљевине Југославије...М. 1920–1945.

Са овом сабљом појављује се такође свакидашње, када и у униформи.

4. Сабља официра морнарице Краљевине СХС / Краљевине Југославије...М. 1924–1945.

Са овом сабљом нисмо успели да пронађемо фото снимак уколико се са њом појављивао, али ју је свакако морао поседовати као врховни командант војске и морнарице. У униформи адмирала појављује се приликом посете војничком гробљу на Крфу, Херцег Новом 1929. године, док је на пут у Марсеј 6. октобра 1934. године такође пошао у њој.

Поновним отварањем изложбене поставке Војног музеја 1937. године, у павиљону где су били изложени предмети краља Александра I, налазила се и витрина у којој је изложена адмиралска униформа у којој се налазио приликом атентата, као и његова морнаричка сабља.

Поред наведених *формацијских сабљи* које је краљ Александар I поседовао, он је у разним приликама на поклон, као *почасне*, добио и следеће *сабље и мачеве*:

1. Почасна ”златна” сабља, поклон београдске општине, коју му је као успомену на Балканске ратове предао председник општине Љуба Давидовић 13. августа 1913.

Интересантно је сведочење принца Ђорђа Карађорђевића о овом догађају: ”Најзад се и војска, која је завршила рат, вратила у Београд – а са војском вратио се и Александар. Све време, још од октобра прошле године, са малим размацима – налазио се крај трупа. Није жалио себе, летео је свуда, из Врховне команде у прве редове, на фронт. Показао је невероватно пожртвовање и храброст и био прави војник.

Сада је победоносно улазио у Београд на челу војске, а народ и општина припремали су му свечан дочек. Општина ће му подарити златну сабљу као успомену на ратове 1912–1913. године. Кренуо је још пре два дана возом из Скопља са целим штабом. Стигао је јутрос у Топчидер и одатле коњем одјао на Бањицу, да се стави на чело војске.

Појава војске дочекана је цвећем и усклицима. На челу је био, на белом коњу Александар, у пратњи начелника штаба генерала Бојовића и пуковника Петра Пешића са осталим официрима из штаба.”⁸

2. Почасна ”златна” сабља, поклон Херцеговаца, која му је уручена у знак захвалности на ослобођењу и уједињењу, у Сарајеву 21. септембра 1920.

3. Мач, официра румунске војске који је добио од румунског краља Фердинанда, приликом званичне веридбе са румунском прин-

7 Вук Драговић, *Дон Рид у Србији*, Цетиње, 1975, стр. 31.

8 Ђорђе Карађорђевић, *Истина о моме животу*, Београд, 1988, стр. 322

цезом, марта 1922. године.

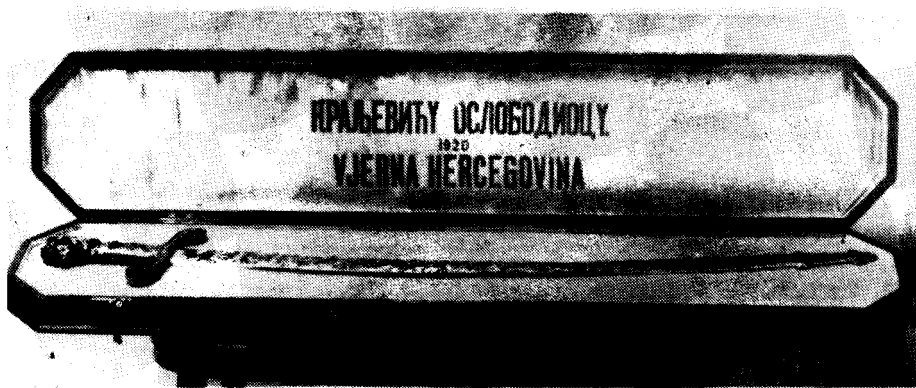
Том приликом, као израз посебне части, краљу Александру I је у дворцу Котрочени свечано предата почасна команда IX стрељачког пука.

Са овим мачом и у униформи румунског официра, као команданта IX ловачко-стрељачког пука, краљ Александар I се појавио на погребу румунског краља у Букурешту, 1927. године.

4. Мач "сребрни" непознатог порекла, који је био изложен у павиљону краља Александра I, приликом поновног отварања Војног музеја 1937. године.

Према подацима које поуздано можемо доказати, сачувана је једино сабља коју је краљ Александар I, добио још као престолонаследник од Херцеговаца 1920. године, и која је предмет овог написа.

Прва вест о овој сабљи од које смо пошли везана је за слику објављену у "Илустрованом листу" (сл. 1).⁹

Сл. 1 Сабља краља Александра I, поклон Херцеговаца 1920. године.

Текст који најављује предстојеће даривање сабље престолонаследнику регенту Александру, гласи:

*"Херцеговци Регенту.
Уз нашу слику.
Мостар, 7. септ. 1920.*

Шаљемо вам слику дивне скупоцене сабље коју су у знак велике љубави набавили Херцеговци за поклон Регенту.

Балчак је у облику лавље главе од чистог злата израђен. У средини балчака израђена је круна Карађорђева и слово А у бриљантима: Оштрица је од белгијског дамас – челика са натписом: Краљевићу ослободиоцу вјерна Херцеговина 1920. Корице су од сребра и преко њих се обвјај танка сребрна пантљика украшена ловоровим лишћем. На сребрној пантљики урезане су све главније побједи Њ. В. Регента

⁹ *Илустровани лист*, бр. 16, 18–30, септембар 1920. Сабља је била смештена у посебно рађеној кутији (сл. 1) са написом на унутрашњој страни поклопца: "KRALJEVIĆU OSLOBODIOCU 1920 VJERNA HERCEGOVINA". Кутија није сачувана.

Александра

Набавка сабље повјерена је златарској радњи Браћа Додер који су своју задаћу на свеопће задовољење красно извели.

Пахер."¹⁰

Сабља је предата престолонаследнику регенту Александру приликом његове прве званичне посете Босни и Херцеговини (Сарајево), 19–23. септембра 1920. године. Да би се схватио значај и дочарала атмосфера приликом ове Регентове посете, делимично излажемо догађаје онако како их је регистровала штампа (за протокол је био задужен Бранислав Нушић).

Понедељак, 20. септембар 1920. године:

"Сарајево: Синоћ су били осветљени сви прозори и дућански излози, а мостови су били у контурама окићеним небројеним светиљкама. Пред градском кућом кретала су се друштва и корпорације у непрегледну поворку предвођену бандеријом на коњима и музиком, са небројеним буктињама и лампионима. У пролазу кроз улице Краљевић Намесник поздрављан је од народа са "Живео" непрекидно.

У поворци учествовало је 88 корпорација, а певачка друштва интонирали су све три химне, после чега је председник општине сарајевске, г. Петровић одржао овај говор и поздравио Краљевића Намесника као ослободиоца у име грађана: "Ваше Кр. Височанство! У историји града Сарајева биће два дана записана златним словима: 6. новембар 1918. год, кад нам стиже херојска српска војска, и данашњи дан где нам Бог даде да видимо у пуном краљевском сјају Ваше Краљевско Височанство, јуначког сина нашега Краља ослободитеља ловором окићеног вођу ослободилачких ратова, потомка славне народне династије Карађорђевића, нашег личног Престолонаследника Регента.

Чекали смо пет вијекова на овај велики дан, чекали и Бога молили. Ево Бог се смиловао те га дочекасмо. Срећа се данас разливала главним градом Босне и Херцеговине: Велико и мало, сви смо тронути од свечаног узбуђења кад угледасмо Ваше Краљевско Височанство. Ми видимо у Вама остварене наше народне идеале, ми видимо у Вама залогу наше срећне и поносне будућности.

Бог свемогући нека штити Ваше Краљевско Височанство, на славу наше младе Краљевине и на срећу Вашег за навек уједињеног троименог народа.

Молимо Ваше Краљевско Височанство да благоизволи рећи Својему узвишеном Господару оцу да му је Сарајево непоколебљиво вјерно одано и благодарно, и да ће га вјечно славити као свога ослободитеља.

Да живи Њ.В. Краљ Ослободитељ, да живи Њ.К.В. Престолонаследник Регент, да живи славна династија Карађорђевића!"

– последње вести примљене у току ноћи:

Сарајево: Јутрос у 9 с. продефиловала је поред двора (дома

Владе); школска младеж, коју је Регент поздравио са балкона. У 11 с. је Регент посетио општину, уписао се у спомен-књигу и примио од председника албум града са 36 слика најбољих бос. сликара.

Затим се одвезао у нову православну цркву пред којом га је поздравио митрополит Зимонић; одатле је отишао у католичку цркву поздрављен од бискупа Шарића, у главну цамију (Гази-бегова); где га је поздравио реис-улема Чаушевић, и напослетку је посетио синагогу, пред којом га је поздравио рабинер Леви.

У подне је био интиман ручак у двору са 70 званица. После подне је Регент примао корпорације. Поздравили су га 500 сељака. Вечерас је банкет, на коме је Регент одговорио на поздрав председника зем. владе др Сршкића.”

Уторак, 21. септембар 1920. године:

”Сарајево: Јутрос у 9 с. Регент је на вранцу дојахао на вој. вежбалиште. Ту је подигнута велика трибина за достојанственика а у дворској ложи била је принцеза Јелена.

Поред Регента продефиловали су: пешачка гарда, руски кадетски корпус, инжењерија, батаљон пешадије, митр. одељење, хаубичка и пољска батерија и коњички пук. Са војн. параде Регент је у пратњи др Скршкића посетио музеј и фабрику дувана. Око подне примио је новинаре.

У 12 и по је пред оф. домом примио од Херцеговаца златну сабљу, најавивши жалење што не може овом приликом посетити драгу Херцеговину.

Сабљу није могао предати Алекса Шантић због болести.

Мостарац предајући сабљу рекао је:

”Представници Херцеговине сматрају овај час као најсретнији у своме животу, кад имају част да у главном граду своје уже домовине поздраве свога узвишеног Краљевића Регента, врховног команданта наше ослободилачке војске, и да га најпонижније замоле да би милостиво изволио примити овај скромни дарак као израз наше искрене захвалности на ослобођењу и уједињењу, и као знак наше непоколебљиве вјерности и оданости Његовом Краљевском Височанству и Његовом узвишеном дому.

Молимо да В.Кр. Височанство верује да је сва Херцеговина, на позив В. Височанства, увијек припремна за отаџбину и Ваше Кр. Височанство жртвовати и живот и иметак

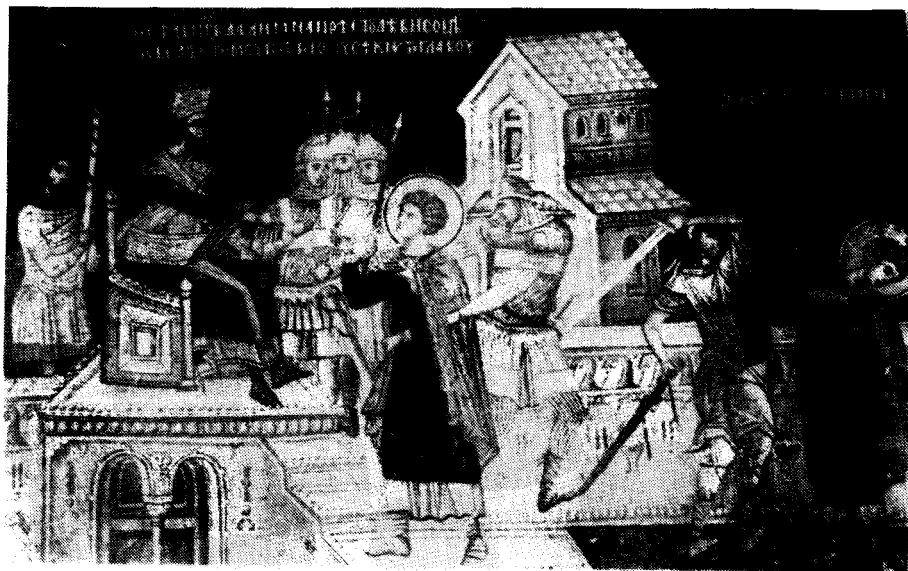
Да живи К.В. Краљ Ослободитељ Петар први, да живи врховни командант наше непобедиве војске, Престолонаследник Регент Александар.”

Оболелом песнику А Шантићу, који је био одређен да преда почасну сабљу у име Херцеговине, Намесник је послао преко министра двора г. Драг. Јанковића слику са посветом: ”Алекси Шантићу, песнику прошлих патњи и будућих нада”; уз жељу за што скорије оздрављење.¹¹

11 Све према писању Правде, бр. 189-191, 19-21. септембар 1920; подвлачења наша. Уместо оболелог песника Алексе Шантића, сабљу је највероватније уручио барјактар

Ова сабља витешки је поклон Херцеговаца Регенту Краљевине СХС, Александру Карађорђевићу, која је током његове владавине поред других владарских обележја – инсигнија, представљала обележје владарског трона и достојанства.

Лично достојанство се изражавало оружјем или коњем, и често је оружје ношено само као симбол власти или достојанства, још од времена Немањића (сл. 2). Што је власник био богатији и важнија личност, то је оружје било раскошније и лепше украшено. Предаја оружја често је симболично значила и предају власти. Тако је, на пример, краљ Стефан Драгутин (1276–1282), на сабору у Дежеву код Раса, предао престо брату Милутину (1282–1321). Како саопштава архиепископ Данило II: "...свечано је дао коња свога и оружје своје, које је сам на себи, своме телу носио". Касније, Душанов законик (1349. године), доноси одредбу: "Када умре властелин, коњ добри и оружје да се да цару".¹²

Сл. 2 Фреска из манастира Дечани

Народне епске песме стварајући мит о Марку Краљевићу, веома јасно говоре да се у знаке личног достојанства није смело дирати:

"Када је Марко Краљевић видео да ће умрети, побринуо се да знаке његове части и достојанства не може нико поседовати: Бритку сабљу преби на четворо / да му сабља Турком не допадне / да се њоме Турци не поносе, / Бојно копле преби на седморо / па га баци у јелове гране..."

Турске спахије су за време своје управе у Србији носиле сабљу,

српског певачког друштва "Гусле" из Мостара – војни заставник Манојло Јелић.

12 Фреска (Стефан Дечански) из манастира Дечани, преузета је из књиге *Свети ратници – борилачке вештине у Срба*, Дечје новине, Горњи Милановац, Јединство, Приштина, 1989, стр. 86.

која је била обележје њиховог положаја, за разлику од раје која је није смела имати. Они су тако претили Милошу 1820. године: "...да ће морати вратити султану своје сабље и берате,..." зато што, како су сматрали, не испуњава своје обавезе према њима на које имају право.¹³

Сл. 3 Краљ Александар I, са сабљом¹⁴

13 Исто.

14 Овај снимак је према раду Кристијана Крековића који се налази у манастиру Хиландару (истовестан портрет ради и Паја Јовановић, који се чува у Галерији Матице Српске у Новом Саду).

Колико за сада располажемо са подацима, краљ Александар I са овом сабљом појављивао се у следећим приликама:

1. На сахрани грчког краља Александра у Атини, 1920. године (умро 25. октобра 1920).
2. На свечаностима приликом избора првог српског патријарха Димитрија, поново успостављене Патријаршије, у Београду, 12. новембра 1920. године.
3. Приликом отварања свечане седнице Уставотворне Скупштине 1921. године.
4. Приликом полагања заклетве на нови Устав, пред Народном Скупштином, као Регент Краљевине СХС, 29. јуна 1921. године.
5. Приликом полагања заклетве пред Народном Скупштином, поводом ступања на престо.
6. Приликом венчања са румунском принцезом Маријом, 8. јуна 1922.
7. Приликом свечаности поводом крштења престолонаследника Петра, 21. октобра 1923.
8. А ношена је и приликом последњег испраћаја заупокојеног Краља (у ешалону генерала и официра који носе ордење и краљевска знамења умрлог краља, налазила се поменута сабља) у Београду, 18. октобра 1934. године.

Између два рата, краљеве инсигније налазиле су се у дворској капели на Дедињу. У традицији европских дворова, једном недељно Двор је примао заинтересоване посетиоце, који су том приликом могли разгледати и капелу, у којој је том приликом излагана и краљева сабља.

Након трагичне смрти краља Александра I, наследник престола постаје престолонаследник Петар, који полаже право и на краљевске инсигније. Са тим обележјима и очевом сабљом, престолонаследник Петар појављује се непосредно након трагичне погибије свога оца, чиме се желео нагласити континуитет династије Карађорђевића (сл. 4).¹⁵

Сл. 4 Престолонаслед Петар II са сабљом

Краљем Југославије Петар II постаје 28. марта 1941. године, I пред њим је био један веома кратак период током којег ће званично носити краљевска обележја (сл. 5).¹⁶

Сл. 5 Краљ Петар II, са сабљом

Након слома војске Краљевине Југославије, краљ Петар I напустио је земљу 17. априла 1941, у авиону типа "Savoja Marketti", са никшићког аеродрома.¹⁷ Том приликом владарске инсигније нису од-

15 Графика, рад непознатог аутора.

16 Репродукција из дела *Живот једног краља, мемоари краља Петра II Карађорђевића*, Ново дело, Београд, 1990, стр. 39 и 116.

нете из Југославије. Оне су пре избијања рата склоњене у манастир Жичу, где су се налазиле током немачке окупације Србије.¹⁸ Краљева сабља је међутим, са другим драгоценостима Дома Карађорђевића пронађена и евидентирана од стране окупатора, да би затим све то било депоновано у Бело, двору на Дедињу, где се и затекло, како је већ напоменуто у уводном делу излагања.

НАБАВКА – ИЗРАДА САБЉЕ

Набавка сабље, како сазнајемо из штампе од 30. септембра 1920, "...повјерена је златарској радњи Браћа Додер који су своју задаћу на свеопће задовољење красно извели."¹⁹

Сл. 6 Никола Додер, испред радње "Браћа Додер"

Поменута радња "Браћа Додер" као златарска и сајцијска, налазила се у Мостару (улица Краља Петра I, и носила је епитет: "Краљевски дворски лиферанти".²⁰ Радња се водила на име Николе Додера,

17 Исто, стр. 116. и даље.

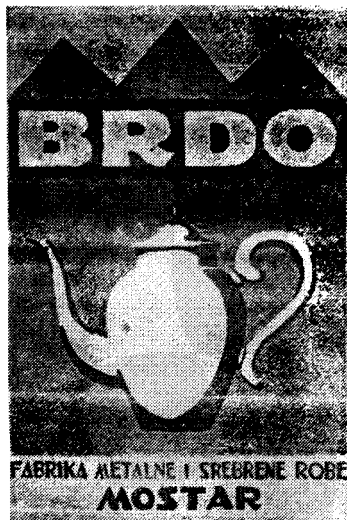
18 Љиљана Прелевић–Мишковић, "Валтровићеви нацрти за крунидбене предмете краља Петра I Карађорђевића", *Зборник Музеја примењених уметности*, бр. 24/25 1980/81, стр. 123.

19 Видети напомену 3.

20 Аутор је веома захвалан сину Николе Додера, Миленку, који живи у Београду, што је омогућио преглед породичне оставштине, као и за казивање његове мајке Василије. Услед нелојалне конкуренције аустријских и немачких фирми, "Брдо" је престало да постоји 1927. године; породица се преселила у Скопље 1935. године где је Никола Додер, са братом близанцем Ђорђем отворио трговинску радњу. По налогу бугарско–немачких окупационих власти у Скопљу 1941. године Додери су морали

док су сувласници били још браћа Ђорђе и Велимир (сл. 6)

Браћа Додер поседовали су и фабрику "БРДО", чији потпуни назив гласи: "БРДО фабрика металне и сребрене робе Мостар"; (сл. 7) Сам назив скраћеница је од кованице речи БР(аћа) ДО(дер).

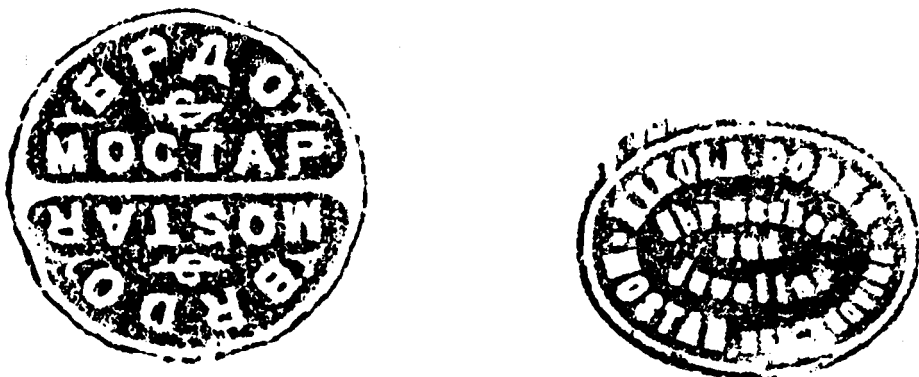

Сл. 7 Заштитни знак
фабрике "БРДО"

Никола Додер завршио је у Бечу јувелирски и сајдијски занат, и важио је за врсног стручњака за драго камење, нарочито брилијанте. По породичном предању Додера, сабља је рађена у фабрици "БРДО", којим поводом Никола Додер је путовао у Беч ради набавке брилијаната, којима је опремљен рукохват сабље. Дизајн нацрта производа фабрике "БРДО", радио је најмлађи брат Велимир, који је сликарство учио у Бечу. За њега се претпоставља да је радио и нацрт дизајна апликације од белог злата, окруњеног краљевог монограма, постављеног на рукохвату сабље (уз резерву, а према писању штампе од 7. и 30. септембра 1920, радио је и нацрте за израду златног балчака и сребрних корица).

Ако је претпоставка да су балчак и корице сабље израђени у фабрици металне и сребрне робе "БРДО", и златарској радњи "Браћа Додер", сигурно је да је сечиво за сабљу Никола Додер набавио у Бечу, где је боравио и ради куповине брилијаната. Наиме, у бази сечива не постоје никакве ознаке (жигови), или натпис, који би упућивали на произвођача или лиферанта. Иначе, оваква обележја обавезно су постојала код комплетних импортованих сабљи.

Очигледно је такође да два жига (пунце), које се јављају на корицама и рукохвату сабље, не одговарају, па чак не асоцирају на фабрички жиг "БРДО", или златарске радње "Браћа Додер", чија два печата такође дајемо (сл. 8).

Сл. 8 Печат фабрике "БРДО", и печат златарске и сајшијске радње "Браћа Додер"

Ради илустрације разних претпоставки везаних за произвођаче сабље, доносимо следећи цитат:

"...глава дршке рађена је од најфиније бронзе и позлаћена је и украшена драгим камењем. Монограм Краља Александра израђен је у белом злату са дијамантима, а корице сабље у сребру".

Цела сабља са корицама израђена је у Бечу, и колико је могуће сада тврдити, вероватно је рађена у чувеној царској радионици "Клинкош"²¹

За сада се као поуздано може тврдити, да је у златарској радњи "Браћа Додер" урађено следеће на опремању сабље:

1. Компоновање апликације од белог злата, окруженог краљевог монограма, са брилијантима, који је постављен на предњој страни рукохвата балчака сабље.

2. Постављање по два рубина, са сваке стране рукохвата балчака сабље.

3. Уписивање гравирањем, на сребрној ленти предње стране корица сабље, свих места главнијих победа српске војске у ослободилачким ратовима (1912–1918).

На годишњицу даривања сабље престолонаследнику регенту, тада већ Краљу Александру I, окружни начелник Мостара Љубомир

21 Мирјана Живковић, према мишљењу Душана Миловановића из Музеја примењене уметности, *Политика*, 29. маја 1991: ова радионица (Mayerhofer und Klinkosch) радила је 1861. године сабљу и за кнеза Михаила Обреновића поклоњену Александр Кузи (*Политика*, 19. XII 1991).

Вуловић, браћи Додер шаље "Обавештење" са фотографијама сабље, које је добио од управе Двора.²² Обавештење: "...је било изложено у радњи, да га је свако могао видети од грађана, а посебно они који су дали прилог за набавку сабље".²³

Ево тог текста:

"ОБАВЕШТЕЊЕ

Наш окружни начелник г. Љубомир Вуловић, при свом бављењу у Београду, заинтересовао се, да ли је Управа Двора ону САБЉУ, коју је "КРАЉЕВИЋУ ОСЛОБОДИОЦУ" даровала "ВЈЕРНА ХЕРЦЕГОВИНА" тако удесила, да је

ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ АЛЕКСАНДАР

може опасовати, па је Управа Двора била тако љубазна, те га је обавестила, да је баш по нарочитој наредби, тада још Краљевића Престолонаследника Александра, ова сабља тако удешена, да би је Он могао опасовати у нарочитим свечаним, најсвечанијим само, приликама (ма да је иначе она у Двору изложена тако, да је посетиоци свагда могу видети), па је одиста ову сабљу, тада још Краљевић Александар досада опасивао само два пут:

Први пут, када је отворио седнице Уставотворне Скупштине

и

Други пут, када је се заклео као Регент на нови Устав, 29. јуна ове године. (Наравно је, да ће је опасати и сада, када буде ради ступања на престо поново полагао заклетву пред Народном Скупштином, као Краљ).

Тада је г. начелник Вуловић добио и ове слике (ову највећу, увеличану са једне мале као ове друге три; стога је мало нејасна) на којима се лепо види ова сабља и познаје по сребрним "ловоровим" листовима са исписаним именима победа од 1912–1918. год које слике нам је био тако добар да пошаље на увиђај, те се радујемо, што их можемо овако јавно изложити.

БРАЋА ДОДЕР

Кр. дворски златари"

Мостар

9. септембар 1921. г.

ОПИС САБЉЕ

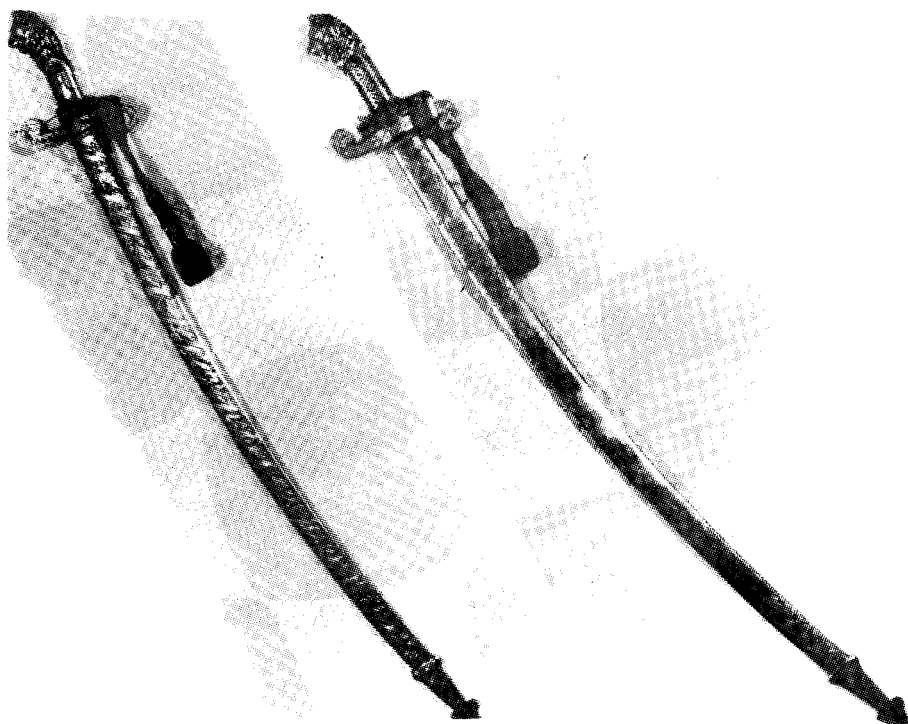
Тип сабље: Сабља је репрезентативан примерак почасног – великашког оружја, рађене у маниру псеудо – барока.

Својим изгледом (првенствено масивном лављом главом на балчаку), она наглашава владарску раскош и моћ, док је сечиво израђено од изванредног "дамас" челика (индустријске производње). Завршетак раскошних корица сабље подсећа на лављи реп, чији јединствени тип

22 Државни календар Краљевине СХС за 1924. годину; Вуловић је био и министар унутрашњих дела Босне и Херцеговине и покрајински намесник.

23 Према казивању породице, видети белешку 20.

истока и запада, тако специфичан поднебљу Босне и Херцеговине, употпуњује израда од злата, сребра и драгог камења (сл. 9 и 10).

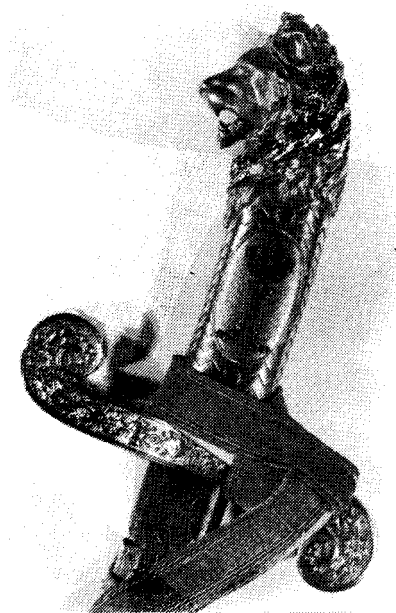
Сл. 9 Предња страна сабље,
са корицама.

Сл. 10 Наличје сабље,
са корицама

Балчак сабље: Чине га рукохват и крсница, укупне дужине од 17 см x 15 см.

Рукохват сабље начињен је из једног комада метала (злата), дужине 15,5 см у чијем се горњем делу налази масивна лавља глава, разјапљених чељусти. Цела површина рукохвата украшена је попречним цик-цак заломљеним линијама, које се пружају са обе вретенасте стране у 18 редова. На обе бочне стране рукохвата, у горњем и доњем делу, налази се по један рубин, који својим положајем скривају спојнице са којима је сечиво фиксирано за балчак (рукохват – сл. 11 и 12).

На средишњем делу предње стране рукохвата, у елиптичном кругу оивиченом уским преплетајем у виду апликације од белог злата, налази се окруњени монограм регента Александра са уграђеним ситним брилијантима. У круну је усађено 16 брилијаната, што је симболизовало 16 година од доласка династије Карађорђевића на власт; док је у монограм усађен 31 брилијант (од којих један недостаје), што је симболизовало 31 годину живота регента Александра (сл. 11).

*Сл. 11 Предња страна
балчака сабље*

*Сл. 12 Наличје
балчака сабље*

На наличју рукохвата како је већ напоменуто, у горњем и доњем делу, налази се по један рубин у златном кућишту, симетрично са предњом страном (сл. 12).

Интересантно је напоменути да је на једној од слика на којој је приказан престолонаследник Петар, са поменутом сабљом, али на начин, да је видно њено наличје где се на рукохвату уочава краљев окруњени монограм, кога заправо ту нема. Такође се уочава лента на наличју корица сабље, а она се налази једино са предње стране корица (сл. 4).

Слика је начињена на петнаести рођендан престолонаследника Петра, а четири године после трагичне погибије његовог оца, краља Александра I, из чега се намеће закључак да је произвољним учртавањем апликације и ленте, уметник желео да нагласи континуитет династије.

Крсница сабље начињена је од масивног комада метала (злата), чија једужина 15 см, а ширина профилне форме крснице је 1,5 см. (сл. 11 и 12). На бочним странама крснице постоје украси у виду цветне орнаментике који се од базе гранају ка крацима извијеним у супротним правцима (форма латиничног слова "S").²⁴

Преко базе рукохвата и доњег крака крснице балчака, везан је

24 **Форме балчака сабљи, са извијеним крацима крснице у супротним правцима (облик латиничног слова "S"), оријенталног је типа, друге половине XVIII века.**

формацијски официрски украсни темњак (вез није аутентичан).

Између балчака и сечива налазила се заштитна кожица (mantinella), која сада недостаје.

Осврт на историјат типа сечива. Седамдесетих година прошлог века, у духу промене спољне политике и нових потреба, Кнежевина Србија се била окренула европским произвођачима оружја (Аустрија, Немачка). То је и озваничено "Прописом за одело и оружје" од 3. јула 1870. године.²⁵

Преоријентација на нови тип сечива коњичких сабљи, са којима је осим класичног сечног био могућ и бодни ударац, уследила је у духу нове тактичке намене коњице. Наиме, у то време у сукобима долази до све масовније употребе савремених артиљеријских оруђа, која су била погубна за офанзивну употребу коњице. Коњица се стога у дејство претворила за тактичку подршку пешадије, тако да се од коњаника захтевало да борбу успешно води и као пешак (драгонско устројство коњице). Због смањеног лука кривине сечива, и врха који се налазио у оси сечива, код нових аустријских сабљи маневар ударца – убода, захтевао је мање простора, и могао га је извести успешно и коњаник и пешак.

"Уредбом" од 13. јануара 1895. године за потребе српске коњице усвојен је пруски тип коњичке сабље М. 1852/79, са сечивом типа "Steckruckenklänge". Ова специфична форма клинастог сечива, усвојена је за сабље подофицира и редова коњице Краљевине Србије, са ознаком М. 1895. Официрска сабља овог модела одликовала се углавном смањених габарита, са мањим детаљима на балчаку (калпак или лавља глава, гранулација витичасте орнаментике на корпи), док се нови тип сечива поступно уводио.

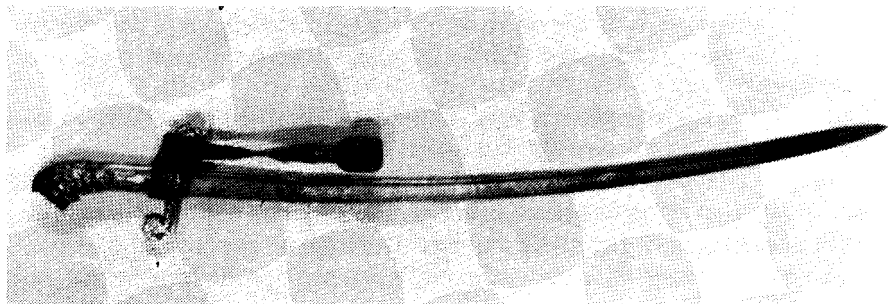
Са овим моделом коњичке сабље, српска коњица је прошла све ратове до 1915. године, и повлачење преко Албаније, током којег је већина сабљи пропала (као и већина другог наоружања).

Стварањем Краљевине СХС усвојен је исти тип сечива за сабље официра и подофицира свих родова војске, са ознаком М. 1920 (парадне форме).

Сечиво сабље: Имајући вероватно у виду намеру да се и на овај начин српској војсци ("српском оружју"), ода дужна почаст, за израду ове сабље узето је сечиво типа "Steckruckenklänge", са којим је српска коњица била опремљена на својим сабљама М.1895, у Ослободилачким ратовима (сл. 13

Сечиво овог типа је без класичног олука (жљеба), са ојачаним леђним делом (телућом). Ово овално ојачање почиње од базе сечива, и пружа се целом дужином, све до осе врха сечива, у који задира попут ребра, правећи обострану оштрицу (јалман), дужине 29,5 см и ширине 2,4 см.

25 Б. Богдановић, Б. Милосављевић, "Формацијске сабље руског порекла у наоружању војске Кнежевине Србије у збиркама Војног музеја", *Весник Војног музеја*, Београд, бр. 31–32, 1986, стр. 70–93.

Сл. 13 Сечиво сабље типа "Steckruckenklinge"

Сечиво је израђено од цењеног и квалитетног "дамас" – челика, индустријске производње (по подацима из основног текста, белгијске израде), са тупом оштрицом. По целој дужини сечива, обострано су видљиве валовите шаре које потичу од специјалног начина обраде и ковања метала. Сечива са оваквим обележјима добила су назив по персијском граду Дамаску, где су првобитно израђивана.

Један од начина "дамас" – ковања је да се сечива израђују од природно дамасцираног челика (метеорско гвожђе), или је то био спој гвожђа и челика.²⁶

Суштина ковања "дамас" – техником, састоји се у спајању челика разних тврдоћа, односно споја гвожђа и челика. Процес наживања ових компоненти понавља се док се не постигне компактна маса, која се разним техникама поступно хлади. Тако већ формирано сечиво излаже се дејству одређених киселина, које нагризају мекше (гвоздене) делове, стварајући ситне поре. Даљим поступком, сечиво се бруси и полира, тако да на површини настају карактеристичне шаре – "дамаси".

У бази сечива на предњој страни, у дужини од 17 см, и ширини 1,6 см, налази се ћирилична посвета цизелираним – штампаним словима, чији су крајеви украшени флоралном орнаментиком: "Краљевићу Ослободиоцу" (сл. 14).

26 Др Ђурђица Петровић, "Оружје Кавказа, збирка у Војном музеју", *Весник Војног музеја*, бр. 13–14, Београд, 1968, стр. 154.

Сл. 14 Натпис на предњој страни сечива сабље

У истој висини натписа посвете са предње стране, на наличју сечива налази се латинична посвета штампаним словима, чији су крајеви такође украшени флоралном орнаментиком: "Vjerna Hersegovina 1920" (сл. 15).

Сл. 15 Натпис на полеђини сечива сабље

Опис корица сабље (каније): Масивне корице израђене су од кованог сребра. Корице на устима имају непомићни ”штифт”, док се доњим делом завршавају масивном ”крестом” дугом 10 см и широком у доњем делу 3,5 см (сл. 9 и 10).

На бочној – леђној страни (7 см од уста корица), налази се непомићни правоугаони сребрни прихват, дужине 3,3 см. Он је са таквим истим прихватом пласиран на 10 см ниже, служио за качење кожно–срменог виска за ношење сабље (доњи прихват недостаје).

Цела предња страна корица богато је декорисана сплетом витичасте ловорове орнаментике. У њу је укомпонована ужа сребрна лента која се обавија дуж предње стране. Гледајући од уста корица на доле, дуж ленте су угравирани све важније победе српске војске у ослободилачким ратовима Србије од 1912–1918. године. Натписи су исписивани наизменично ћирилицом и латиницом, писаним словима (сл. 9).

(ћирилицом:) *Куманово*, (латиницом:) *Prisad Prilip*,

(ћирилицом:) *Бакарно Гумно*, (латиницом:) *Битолј*,

(ћирилицом:) *Брегалница*, (латиницом:) *Rajčanski Rid*,

(ћирилицом:) *Ретке Букве*, (латиницом:) *Carev Vrh*,

(ћирилицом:) *Цер*, (латиницом:) *Jadar*,

(ћирилицом:) *Сувобор*, (латиницом:) *Ljig*,

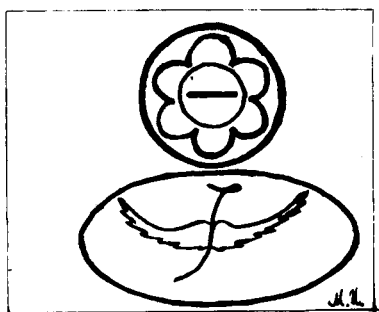
(ћирилицом:) *Рудник*, (латиницом:) *Kajmakčalan*,

(ћирилицом:) *Добро Поље*, (латиницом:) *Soko*,

(ћирилицом:) *Ветерник*.

На наличју, у висини уста корица, налази се гравура цветне орнаментике у дужини од 23,5 см, која се пружа и са доње стране у дужини од 22,7 см. Креста корица декорисана је уздужним пругама, са обе стране (сл. 10).

На наличју, у висини уста корица, отиснута су два жига (пунце) (сл. 16).²⁷

Сл. 16 Два жига
(пунце), на наличју
корица сабље

27 И поред консултовања многих познавалаца, као и званичника републичког и савезног завода за жигосање племенитих метала, поуздано датирање два жига (пунце), нисмо успели да разрешимо; пунце су уцртане у прилогу од овог аутора.

Унутрашњост корица обложена је обостраним улошцима од фурнира, ради заштите сечива. Штифт на устима корица својом унутрашњом страном, у виду обостраних језичака, фиксира сабљу у корицама

Опис темњака (кићанке): Темњак је обичне форме, за официрску сабљу Краљевине СХС М. 1920. Састоји се од обостране срмене траке, чији су крајеви опшивени памучним концем, у бојама државне заставе. Наличје срмене траке опшивено је кожном траком беле боје, дужине 43 см и ширине 2 см. У доњем делу траке темњака, налази се један уски помични прстен у срменом преплетају, где почиње врат кићанке који је декорисан мрежастим преплетајем. Доњи крај темњака је у облику кићанке, жира, са уздужним срменим преплетајима, који на свом доњем заравњеном делу има стилизовани вез цик-цак форме, од памука у бојама државне заставе. Дужина саме кићанке износи 7,7 см.

Размере сабље:

1. Дужина сабље са корицама:	104,2 см
2. Дужина саме сабље:	99 см
3. Дужина сечива:	82 см
4. Ширина сечива:	3,1 см
5. Дужина корица:	87,2 см
6. Ширина корица:	4 см

Тежина сабље:

1. Тежина сабље са корицама:	1.660 гр
2. Тежина саме сабље:	1.040 гр
3. Тежина темњака:	0,60 гр

У Београду

1. марта 1993. године

LE SABRE DU ROI ALEXANDRE IER KARADORĐEVIĆ**Résumé**

Le sabre de parade du roi Alexandre Ier Karadorđević, qu'il a reçu en cadeau des Herzégoviniens en 1920 et qui se trouve aujourd'hui au Musée National de Belgrade, est sujet d'une analyse détaillée de l'auteur. Dans la première partie du texte l'auteur donne tous les données sur les sources concernant la production et la remise du sabre. La deuxième partie comprend les données sur le sabre lui-même: matière dont il est fait, détails des applications en or, ornements de brillants et de rubis, l'acquisition de ceux-ci et la production. Suivant l'opinion de l'auteur, le sabre avait été produit dans l'atelier des frères Doder à Mostar et le tranchant ("damsti") acheté à Vienne où l'atelier s'approvisionnait également de métaux précieux et de pierres précieuses. Dans la troisième partie l'auteur donne les descriptions détaillées du sabre, suivies de nombreuses photos.